

Verksamhetsrapport

efter kvalitetsgranskning av skolors arbete mot
trakasserier och kränkande behandling på nätet
vid Örsundsbroskolan i Enköpings kommun

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet under våren 2016. Granskningen vid Örsundsbro-skolan i Enköpings kommun ingår i detta projekt.

Örsundsbro-skolan besöktes den 28 och 29 april 2016. Utredarna Eva Fröberg och Sarah Vinterlycka har varit ansvariga inspektörer. I denna rapport redovisar Skolinspektionen iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av granskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet genomförs på totalt 24 skolor, 17 kommunala och 7 fristående. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande rapport. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Bakgrund till och syfte med kvalitetsgranskningen

Användningen av digitala medier har ökat markant och är numera en integrerad del av elevers vardagsliv. På nätet precis som i den fysiska skolmiljön förekommer trakasserier och kränkande behandling av elever.

Diskrimineringslagen och skollagen gör ingen skillnad på var kränkningarna sker. Skolan har en skyldighet att utreda alla påstådda kränkningar som har en koppling till verksamheten, oavsett om de sker på skolan eller på nätet. Det finns dock några viktiga skillnader som gör att det finns skäl att tala om kränkningar på nätet i särskild ordning. De som utsätter andra på nätet upplever ofta att de är anonyma vilket gör att kränkningarna kan bli grövre. Via kommunikation över nätet ser inte heller elever vilken inverkan kränkningen har på personen som utsätts. Det gör att empati och ånger tydligt minskar och kan leda till att kränkningarna fortsätter och blir grövre. Kränkningar på nätet och traditionella kränkningar skiljer sig också i tillgänglighet av den utsatte. Traditionella kränkningar förekommer oftast i skolan under skoldagen medan kränkningar via nätet kan pågå dygnet runt, sju dagar i veckan. Dessutom har kränkningar på nätet en mycket större potentiell publik än traditionella kränkningar. Elevernas interaktion via nätet står ofta utan insyn från vuxenvärlden, vilket gör att kränkningar på nätet kan vara svåra att upptäcka och utreda.

Syftet med kvalitetsgranskningen är att granska om skolor bedriver ett arbete som motverkar trakasserier och kränkande behandling av elever på nätet. En central frågeställning är om skolan har ett främjande arbete som bidrar till att göra eleverna trygga på nätet. Vidare granskas om skolans förebyggande arbete bidrar till att förhindra trakasserier och kränkande behandling av elever på nätet samt om de åtgärder som skolan vidtar leder till att kränkningarna upphör.

Bakgrundsuppgifter om Örsundsbroskolan

Örsundsbroskolan är en kommunal skola, belägen i Enköpings kommun och omfattar förskoleklass samt årskurserna 1 till 9. Skolan har totalt 425 elever och klasserna är organiserade i fyra arbetslag. Skolans leds av en rektor.

Av Skolverkets statistik för år 2015 framgår att 87 procent av eleverna uppnått kunskapskraven i samtliga ämnen och att det genomsnittliga meritvärdet var 218 poäng. Motsvarande genomsnittliga värden för samtliga skolenheter i riket var 77 procent och 225 poäng.

Resultat

Har skolan ett främjande arbete som bidrar till att skapa en trygg miljö för eleverna på nätet?

Här bedöms skolans arbete för att skapa trygghet och förstärka respekten för allas lika värde. Granskningen av skolors främjande arbete tar sin utgångspunkt i det generella men fokuserar särskilt på hur arbetet omfattar nätet. Skolans främjande arbete bör vara en del av det vardagliga arbetet samt bedrivas systematiskt och långsiktigt. Centralt är det normkritiska arbetet som innebär att personalen, sinsemellan och tillsammans med eleverna, diskuterar och ifrågasätter egna normer och attityder samt sådana som genomsyrar den pedagogiska verksamheten. Det är också viktigt att personalen är uppmärksam på det språkbruk och den jargong som råder för att motverka att kränkningar banaliseras eller normaliseras.

För att kunna bidra till en trygg miljö på nätet där alla elever blir respekterade som de är behöver personalen ha kunskap om nätet och om elevernas sociala relationer på nätet. Vidare behöver personalen och eleverna ha en gemensam uppfattning om vad som kan utgöra en kränkning på nätet och vad skolan ska reagera på.

Att främja elevers lika rättigheter och möjligheter

Örsundsbroskolan inledde ett främjande arbete under läsåret 2014/15 som innefattade ett arbete med fyra värdegrundsord; trygghet, ansvar, respekt och gemenskap. I intervjuer med elever, lärare och elevhälsan framgår att Örsundsbroskolan har ett främjande arbete som främst sker genom vissa insatser. Insatserna har till exempel varit fadderdagar, där äldre elever julpysslade med yngre elever, och fotbollsturnering för hela skolan. Några elever nämner att de är kritiska till det främjande arbetet och menar på att det inte betyder något. Andra elever säger att värdegrundsorden inte är närvarande i deras arbete och att det var två år sedan de arbetade med dem.

Både elever, lärare och elevhälsans personal berättar i intervjuerna om arbetsformer för att elever ska lära känna varandra över klasser genom bland annat ett faddersystem, fotbollsturneringar och andra aktivitetsdagar. Elevhälsans personal beskriver också att det pågår ett främjande arbete med värdegrund, trygghet och samarbete i årskurs 6 inför att de ska börja högstadiet till hösten.

I intervjuer med personal framkommer att det inte finns några mål för det främjande arbetet. Lärare uppger samtidigt att de strävar efter att värdegrundsarbetet ska vara mer synligt och närvarande i det dagliga arbetet. Därför har skolan innevarande läsår infört fyra mentorstider i veckan samt en schemalagd tid i veckan för värdegrundsarbetet. Där tar lärare exempelvis upp normer kring pojkar och flickor. Lärare uppger att det inte finns någon systematik i det som avhandlas under den extra schemalagda tiden för värdegrundsarbetet, utan att de själva väljer innehåll.

I intervjuerna med elever framkommer att det finns en acceptans för olikheter på skolan. Några elever berättar att de diskuterat normer kring utseende på idrottslektioner. Av intervjun med lärarna framgår att vissa av lärarna bedriver ett normkritiskt arbete i

de samhällsorienterande ämnena samt under mentorstiderna. Det finns emellertid inget gemensamt normkritiskt arbete på skolan, utan det är upp till den enskilda läraren att utforma arbetet.

Av intervjuer framkommer att uppfattningarna om språkbruket varierar mellan elever och mellan elever och personal. Vissa elever uppger att de har ett tufft språk sinsemellan, att de till exempel kan kalla flickorna "bitch". Andra elever tycker att det är ett fulare språk i de lägre årskurserna. Lärare berättar i intervjun att de hanterar och säger ifrån när fula ord används men att de även känner sig "luttrade" och att de inte alltid reagerar på de fula orden. Lärare uppger vidare att det inte finns någon gemensam hållning dem emellan om språkbruk och jargong på skolan. Rektorn tycker att språket är bra på skolan och säger att han är positivt överraskad över språkbruket.

Att skapa en trygg miljö i skolan och på nätet

I intervjuer med elever och lärare framgår att de flesta lärare arbetar för att skapa en tillitsfull relation mellan elever och lärare som även innefattar nätet. Enligt lärare diskuterar de med eleverna hur man beter sig på nätet, men det är upp till varje enskild lärare att diskutera med eleverna vad som sker på nätet och hur man bör behandla varandra. Lärare och elevhälsans personal säger också att det finns eldsjälar bland personalen som i större utsträckning än andra undervisar eleverna i bland annat vett och etikett på nätet.

Av intervjun med elever framgår att om det uppstår något obehagligt på nätet så tar de antingen hand om det själva eller så pratar de med sina vårdnadshavare. Eleverna uppger att de helst inte vill att skolan ska veta vad de gör på nätet. Enligt resultat i den enkät som Skolinspektionen genomförde i samband med kvalitetsgranskningen uppger en stor andel av de elever som besvarade enkäten att de inte pratar med skolans personal om vad de gör på nätet. Vidare berättar eleverna i intervjun att de hellre sköter sina diskussioner med klasskamrater på nätet än ansikte mot ansikte i klassrummet, och att det i diskussionerna på nätet kan förekomma hårda ord och kränkningar. Lärarna uppger i intervjun att de känner till att eleverna sköter sina diskussioner på nätet och att det i diskussionerna kan förekomma kränkningar.

I elevintervjuerna framkommer vidare att elever inte känner till hur långt skolans ansvar sträcker sig när det gäller kränkningar på nätet. Enligt eleverna känner inte heller all personal till hur långt skolans ansvar sträcker sig, utan det har förekommit att personal bett elever ta hand om fall av kränkande behandling på egen hand.

I intervjuerna med personal och elever framkommer att Örsundsbroskolan fick ett gemensamt öppet nätverk under vårterminen 2016. För att få ansluta sin mobil eller dator till nätet har elever och vårdnadshavare fått skriva på ett användaravtal om vad som är tillåtet att göra på nätet. Elever har fått information om att de blir avstängda från nätet om de bryter mot avtalet. Enligt eleverna så bryter de mot avtalet utan att det blivit några konsekvenser.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att skolans främjande arbete för att skapa en trygg miljö för eleverna på nätet behöver utvecklas i sin helhet.

Skolans främjande arbete behöver bli mer systematiskt och målinriktat. Inom ramen för arbetet behöver personalen sinsemellan och tillsammans med eleverna diskutera och ifrågasätta de normer och det språkbruk som finns på skolan. För att skapa en trygg miljö för eleverna på nätet behöver såväl personal och elever vara klara över hur långt skolans ansvar sträcker sig när det gäller kränkningar på nätet.

Bedriver skolan ett förebyggande arbete som bidrar till att förhindra trakasserier och kränkande behandling på nätet?

Här bedöms skolans arbete för att avvärja identifierade risker för trakasserier och kränkande behandling på nätet. Arbetet bedöms på förekommen anledning. Skolan bör i det förebyggande arbetet regelbundet kartlägga elevernas trygghet på nätet samt deras uppfattning om förekomsten av trakasserier och kränkande behandling på nätet. Därefter bör skolan analysera resultatet av kartläggningen för att identifiera risker för trakasserier och kränkande behandling på nätet och i samband med analysen även utvärdera tidigare insatser för att förebygga trakasserier och kränkande behandling på nätet. Utifrån de identifierade riskerna bör skolan sätta upp mål för arbetet samt planera vilka insatser som ska genomföras för att nå målen. Ett framgångsrikt arbete kännetecknas av att eleverna involveras i hela processen.

Vidare bedöms om skolan har en likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling som tydliggör och stärker arbetet mot trakasserier och kränkande behandling på nätet.

Att förebygga trakasserier och kränkande behandling på nätet

Örsundsbroskolan genomförde vårterminen 2016 en enkät om elevers uppfattningar om förekomsten av trakasserier och kränkande behandling, som även innefattade nätet. Enligt elevhälsan har skolan tidigare år använt sig av "kommunenkäten" och den egna elevenkäten har då utgått. Enligt rektorn kommer skolans elevenkät att upprepas en eller två gånger per termin.

Lärarna och elevhälsan uppger i intervjuerna att de på olika sätt tagit del av resultaten från vårterminens elevenkät. Lärarna berättar i intervjun att de diskuterat resultaten i klasserna men att de diskuterat på olika sätt. Några lärare har diskuterat resultaten mer ingående, andra har presenterat resultaten på ett generellt plan. Anledningen till att lärarna diskuterat resultaten på ett generellt plan beror på att elevantalet är så lågt att det riskerar att hänga ut elever där det är få svarande på frågorna. Eleverna säger i intervjuer att de inte har diskuterat det som framkommit av elevenkäten. Någon analys av resultaten har inte genomförts än.

Enligt rektorn ska skolkuratorn påbörja ett arbete med att intervjua elevrådet, kamratstödarna och lärare för att analysera resultaten från vårterminens elevenkät om elevers uppfattning om kränkningar. Utifrån skolkuratorns intervjuer ska insatser för förbättringar beskrivas och sedan ingå i trygghetsplanen. Vid tiden för Skolinspektionens

besök hade skolan inte enats om några direkta förebyggande insatser, eller mål för det förebyggande arbetet.

Skolans likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling

Örsundsbroskolan har ett dokument benämnt trygghetsplan som utgör skolans likabehandlingsplan och plan mot kränkande behandling. Trygghetsplanen innehåller en utvärdering av föregående års arbete, en kartläggning för höstterminen 2015, rutiner för det åtgärdande arbetet, rutiner för akuta situationer, rutiner för att utreda och åtgärda när elever kränks av andra elever samt handlingsplan vid kränkningar på nätet. Bilagt trygghetsplanen finns en lista på återkommande främjande insatser.

Trygghetsplanen var gällande vid Skolinspektionens besök men samtidigt under revision och den saknar därför de slutsatser som skolan drar av vårterminens elevenkät. Trygghetsplanen saknar även de insatser som skolan planerar att genomföra för att främja elevers lika rättigheter och förebygga kränkande behandling. Det finns inte heller någon plan för hur insatserna ska följas upp och utvärderas.

Under intervjuerna med personal och rektorn framkommer att flera delar av trygghetsplanen är inaktuella och behöver uppdateras.

Eleverna berättar i intervjun att det var fem år sedan de sist var involverade i arbetet med skolans trygghetsplan.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att skolans arbete för att förebygga trakasserier och kränkande behandling på nätet behöver utvecklas.

Skolans elevenkät innefattar elevers uppfattning om kränkningar på nätet, vilket är bra. Elever och personal behöver göras delaktiga i diskussioner av kartläggningen, hur svaren ska tolkas och analyseras samt vilka mål och insatser som ska sättas upp utifrån analysen.

I och med att det skedde ett byte och omorganisering av skolledningen på Örsundsbroskolan inför höstterminen 2015 så behöver den nya ledningen se till att de tidigare förebyggande insatserna tas tillvara i det kommande arbetet. I likabehandlingsplanen behöver det framgå hur det förebyggande arbetet ska följas upp och utvärderas. Eleverna behöver få större inflytande i hur likabehandlingsplanen utformas.

Vidtas åtgärder om elever utsätts för trakasserier och kränkande behandling på nätet?

Här bedöms skolans arbete för att utreda och åtgärda trakasserier och kränkande behandling på nätet. Skolan bör ha rutiner för hur akuta situationer ska hanteras och lösas när elever har utsatts för trakasserier eller kränkande behandling. Skyldigheten att utreda uppgifter om trakasserier eller kränkande behandling inträder så snart någon i verksamheten får kännedom om att en elev anser sig har blivit utsatt för detta. Åtgärderna som vidtas bör grundas på utredningen i det enskilda fallet och riktas till såväl den elev som blivit utsatt som till den eller de som utövade

kränkningen. Åtgärderna bör följas upp och utvärderas för att verksamheten ska kunna förvissa sig om att de leder till att kränkningarna upphör och inte upprepas. Skolan bör också följa upp och analysera om de enskilda fallen av kränkningar på nätet är del av ett större mönster som har sin grund i generella problem i skolan.

Vidare bedöms om skolan har fungerande system och rutiner för att anmäla uppgifter om trakasserier och kränkande behandling till rektorn och från rektorn vidare till huvudmannen.

Att utreda och åtgärda trakasserier och kränkande behandling på nätet

Örsundsbroskolan har en dokumenterad rutin för att utreda och åtgärda kränkningar på nätet som benämns handlingsplan vid kränkningar på nätet. Enligt personalen utarbetades handlingsplanen under läsåret 2014/15 med anledning av ett allvarligt fall av kränkande behandling på nätet. Rutinen är känd bland personal men inte bland eleverna, vilket framkom under intervjuerna.

Under innevarande läsår har inget fall av kränkande behandling på nätet kommit skolledningen till del och handlingsplanen har därför inte använts. Personal berättar i intervjuerna att det förekommer kränkningar på nätet som inte anmäls till rektorn. Elever och personal uppger att eleverna inte vill berätta för skolan om de upplever sig kränkta på nätet eftersom fallet då riskerar att bli en stor sak. Några elever säger att de hellre hanterar kränkande behandling på nätet själva eller ber sina vårdnadshavare om hjälp än att de ber någon på skolan om hjälp.

I skolans trygghetsplan finns en lista på vad en elev kan göra om den utsätts för kränkande behandling på nätet. I dokumentet framgår att det är lärarens ansvar att informera eleverna om listan och vad de kan göra om de upplever sig kränkta av någon via nätet. Ingen av de intervjuade eleverna kände till listan.

Eleverna känner inte heller till vilka rättigheter de har och få av de intervjuade vet vem de ska vända sig till på skolan om de själva eller någon kamrat blir utsatt. Under en av elevintervjuerna beskrivs ett exempel där en elev bett om stöd av skolan vid ett fall av kränkande behandling på nätet. Enligt utsago blev eleven erbjuden en insats som eleven avböjde. Elevens mentor menade då att skolan inte kunde göra något för eleven utan bad eleven att polisanmäla och reda ut fallet själv.

Enligt rektorn görs en utredning tillsammans med den personal som upptäckt trakasserier eller den kränkande behandlingen strax efter att rektorn fått in en anmälan. Samma personal ska direkt meddela de inblandade elevernas mentor vad som skett. Mentorn eller mentorerna till de inblandade eleverna samtalar enskilt med eleverna och dokumenterar samtalen skriftligt. Mentorn informerar vårdnadshavare. När en anmälan om kränkande behandling inkommit till rektorn tillsätter han skyndsamt en utredning som en lärare ansvarar för.

Att anmäla trakasserier och kränkande behandling.

Rektorn uppger i intervjun att han förmedlat till personalen att alla anmälningar ska inkomma till honom så snart en kränkning kommit till personalens kännedom. Rektorn säger att han poängterat för personalen att de inte får värdera huruvida det är en kränkning eller ej, utan direkt anmäla vid misstanke om kränkning. Under intervju med personalen framkommer att det finns fall av kränkande behandling på nätet som personalen känner till och hanterar men som inte anmälts till rektorn eftersom eleven och vårdnadshavare inte vill att det anmäls.

Rektorn uppger att i de fall en anmälan om kränkande behandling inkommit till rektorn ska han anmäla till huvudmannen inom ett dygn. Det finns ett digitalt system i Enköpings kommun som kallas "Trygg skola" där anmälningar läggs in tillsammans med datum, åtgärder, utredning och återkopplingsdatum till huvudmannen.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att skolans arbete för att åtgärda trakasserier och kränkande behandling på nätet behöver utvecklas.

För att elever ska vilja berätta om fall av kränkande behandling på nätet behöver skolan bygga upp ett förtroende hos elever för att skolan klarar av att hantera och åtgärda de fall som kommer till skolans kännedom.

När skolan får in fall av kränkande behandling på nätet behöver skolan vidta lämpliga åtgärder och ge det stöd de utsatta eleverna anser sig behöva.

Skolan har rutiner för att anmäla och utreda fall av kränkande behandling på nätet. Dessa rutiner behöver följas av personalen så att alla fall av misstänkta kränkningar på nätet anmäls till rektorn.

Metod och underlag

Kvalitetsgranskningen av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet utgår från skolbesök där underlag samlas in genom att inspektörerna intervjuar elever, lärare, andra medarbetare och rektorer.

Inför besöket genomförs också en enkät riktad till elever och personal i årskurserna 7-9. Syftet med enkäterna är att svaren ska ge inspektörerna en första bild av läget på skolan. Enkäten är frivillig för eleverna att delta i. När inspektörerna kommer till skolan har de studerat svaren på enkäten och läst olika dokument, bland annat skolans likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling samt kartläggningar som ligger till grund för skolans insatser för att förebygga kränkningar på nätet.

Skolinspektionens bedömningar av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling tar sin utgångspunkt i aktuella bestämmelser i diskrimineringslagen och skollagen samt Skolverkets allmänna råd om arbetet mot diskriminering och kränkande behandling. Aktuell forskning är också ett viktigt underlag för att bedöma kvaliteten i det arbete som skolan genomför.